

УДК 378.433

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРІОРИТЕТ СУЧАСНОСТІ

Воробйова О.П.

Інститут вищої освіти

Національної академії педагогічних наук України

Вища освіта за своєю сутністю визначає соціальну ефективність суспільства, перспективи його оновлення та прогресивного розвитку, та окреслює сутнісні ознаки сучасного суспільства. Потреба у змінах щодо управління якістю у вищій освіті зумовлена необхідністю внесення концептуальних і прикладних корекцій у динаміку якості вищої освіти, адже покладається функція надання якості вищої освіти прогнозованих і верифікованих ознак.

Ключові слова: вища освіта, управління вищою освітою, якість вищої освіти, соціальна ефективність суспільства, пріоритети розвитку, особистість як цільовий орієнтир освіти.

Постановка проблеми. Ніхто не піддає сумніву значущість якісного рівня вищої освіти для потреб ефективного функціонування в сучасному світі. Теоретико-праксеологічні труднощі виникають на стадії наділення якості освіти конкретними змістовними ознаками, що поглиблюються на рівні визначення управлінських пріоритетів еволюціонування освітнього середовища, закріплення і культивування тих явищ і тенденцій, які сприятимуть нарощуванню якісного потенціалу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-концептуальну основу дослідження становлять положення, що стосуються критеріальних ознак якості вищої освіти досліджували А. Астін, Р. Барнет, Д. Грін, М. Кісіль, Д. Сеймур. Проблемні питання щодо управління якістю вищої освіти висвітлені у роботах В. Бахрушина, Р. Брауна, М. Згуровського, В. Кременя, В. Лугового, А. Чемериса.

Також важливими є напрацювання різних аспектів і факторів управління якістю вищої освіти, що висвітлено у працях Ф. Тейлора, Г. Емерсона. Особливе значення мають праці представників системного підходу у теорії управління – А. Файоля, Ч. Бернарда, П. Друкера, Д. Фостера.

Мета статті. Визначення перспективних засобів досягнення мети підвищення якості вищої освіти загалом та у контексті управлінських підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплекс проблемних факторів дослідження якості освіти є досить актуальним через питання щодо узгодження та уніфікації національної освітньої системи з європейським освітнім контекстом. Чимало дослідників наголошують на значущості інституційних механізмів, спроможних підвищити якість освіти у закладах вищої освіти. Аналізуючи перспективи еволюціонування окресленої предметної сфери, О. Слюсаренко зазначає: «Якість освіти витлумачується здебільшого крізь призму триединого статус-кво: 1) якості освітнього середовища; 2) якості реалізації освітнього процесу; 3) якості результатів освітнього процесу. Наведені складові окреслюють основні сутнісні ознаки і перспективи освітньої сфери. Проблема якості освіти, як і будь-яка інша сучасна освітня проблема, потребує контекстуального підходу, тобто розгляду її, насампе-

ред, в контексті визначень сучасності як плинної цілісної складності у ситуації глобальних трансформацій. Визначальною рисою сучасності є безпрецедентний соціальний динамізм. За таких умов в освіті актуалізується потреба пошуку нових стратегій мислення і моделей навчального процесу» [6, с. 66]. Загалом же варто погодитися з тезою, що передумовою поступального підвищення якості освіти є не стільки формальні параметри змісту навчання, скільки соціокультурне середовище і способи поширення знань і вмінь.

Що стосується поняття «кількість», то він «передбачає існування єдиної виміральної шкали, при порівнянні з якою з'являється числове вираження істотних аспектів. Прикладом може слугувати наявність єдиної шкали вимірювання результатів навчання в школі. Цей кількісний результат віддзеркалює підсумки навчання. На противагу концепту «кількість» концепт «якість» не передбачає існування єдиної виміральної шкали. Для поняття «якість» визначальним є наявність експлікованого критерію, за яким відбувається оцінка того, що вважати якісним, а що – неякісним, а також де між ними проходить межа. Прикладом використання концепту «якість» може слугувати використання критерію «наукова новизна» при захисті дисертацій. Цей критерій є типово якісною оцінкою, оскільки єдина шкала для виміру наукової новизни не унормована і навряд чи коли-небудь буде канонізована» [6, с. 66]. Слід зазначити, що предметне оперування якістю освіти актуалізує аспект квалітології – наукового напрямку, який оперує критеріальними ознаками оцінювання якості (кваліметриєю) та управління якістю.

Як зазначав І. Берлін, «якість вищої освіти постає багатовимірною, багаторівневою і динамічною концепцією, яка контекстуально співвідноситься з моделлю освіти, когерентна її місії та цілям, а також конкретним стандартам у межах даної системи, програми або дисципліни. Отже, якість може набувати різних значень залежно від: по-перше, інтересів різних груп або зацікавлених сторін у сфері вищої освіти, по-друге, дослідницького підходу – залежно від того, вивчаємо якість процесу, результату чи системи; по-третє, визначення сутнісних ознак академічного світу, які потрібно оцінювати; по-четверте, часового періоду розвитку вищої освіти [1, с. 70].

Тому якість вищої освіти повинна відповідати трьом вимогам: потребам і перспективам розвитку суспільства в широкому життєдіяльносному розумінні (соціоцентристський аспект); необхідності модернізації національної культури (культуроцентристський аспект); запитам особистісного зростання, підвищення показників людського капіталу (людиноцентристський аспект).

Українська дослідниця С. Щудло наділяє якість освіти статусом «інтегративної конвенційної характеристики освітнього процесу та його результатів, що виражає ступінь їхньої відповідності очікуванням суб'єктів освітнього простору – від окремого індивіда до суспільства загалом» [9, с. 56].

Один із фундаторів теорії управління Пітер Друкер надавав управлінській сфері діяльності особливого значення насамперед із тієї причини, що вона «перетворює неорганізований натовп в цілеспрямовану й продуктивну групу». Управління постає істотним спонукальним елементом соціальної модернізації. Що ж стосується взаємодії і перспектив управління та освіти, то вони тісно взаємозумовлені: «Чим більша кількість високоосвічених людей, тим більшою мірою вони залежать від організаційного контексту. Практично кожен, хто в розвинених країнах володіє вищою освітою, проводить усе своє життя в статусі службовців керівних організацій; ці люди не зможуть жити й заробляти собі на життя поза організаціями» [3, с. 81].

Загалом управління можна визначити, як «діяльність по системному регулюванню праці інших, взаємини суб'єкт-об'єктного гатунку. Якщо дії суб'єкта (планування, організація, прийняття управлінських рішень тощо) спрямовані на впорядкування діяльності об'єкта, то дії об'єкта слугують зворотним зв'язком, дають підставу для висновку про якість реалізації цілей суб'єкта» [10].

Виходячи з міркувань, що метою і змістом освіти є формування, культивування особистості, котра покликана бути всебічно розвинутою, повноцінною, відповідальною та володіти іншими позитивними якостями, В. Кремень обґрунтував концептуальний акцент, згідно з яким однією з найбільш сутнісних ознак сучасного суспільства є людиноцентризм: «Оскільки розвиток людини як особистості є головною передумовою подальшого розвитку суспільства, то аподиктично можна зробити висновок, що саме він є основним показником, критерієм суспільного прогресу. Ось чому найбільш пріоритетному у ХХІ столітті стає наука як сфера, що продукує нові знання, а також освіта як сфера, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини. Тільки та країна, яка спроможна забезпечити пріоритетний розвиток цих сфер, зможе претендувати на гідне місце у світовому співтоваристві, бути конкурентоспроможною» [5, с. 4].

Особливого значення в наш час набуває особистісно орієнтована освіта, яка культивує відповідальну життєтворчість, забезпечує становлення ініціативної особистості, яка володіє загальнокультурною компетентністю, є відкритою для самоосвіти і новацій, здатна самовизначитися в культурно-цивілізаційному просторі суперечливих і амбівалентних цінностей. Такий цільовий орієнтир актуалізує потребу динамічного розвитку гуманітарного мислення, яке – на

відміну від інших типів мислення – найбільшою мірою сприяє розвитку свідомості в усій його повноті й збалансованості. Саме гуманітарне знання і гуманітарний тип мислення, які останнім часом недооцінюються і розвиваються за залишковим принципом, акцентують увагу на індивідуальності, унікальності й неповторності людини.

Освіта віддзеркалює процес становлення особистості в суспільстві – засвоєння індивідом певної системи цінностей, норм і регламентних настанов, притаманних даному суспільству, зумовлених об'єктивними потребами його розвитку. Той факт, що освітня складова присутня практично в усіх актах людської діяльності, віддзеркалює генеалогічно притаманну потребу людини в саморозвитку й самореалізації.

Культура і освіта, будучи двома сторонами генеалогічно єдиного процесу розвитку людини, забезпечують передачу, засвоєння і споживання знань та цінностей. До початку ХХ століття зберігалася їх тісна онтологічна і функціональна спорідненість – в тому розумінні, що освітні установи були водночас і центрами культури. Однак поступово з'явилася прірва між феноменами культури та освіти: в другій половині ХХ століття поняття «людина освічена» стало синонімом «людини поінформованої», хоча – за логікою речей – мало б коригуватися передовсім із поняттям «людини культурної».

В контексті очевидної потреби нарощування ключових показників людського капіталу пріоритетного значення набуває формування творчої особистості, спроможної використовувати здобуті знання для конкурентоспроможної діяльності в будь-якій сфері суспільного життя, для інноваційного розвитку суспільства в цілому [7, с. 474-475]. За відсутності повчального загальнокультурного, духовного, морального, мистецького досвіду досягти такої мету неможливо. Тому в процесі формування спеціаліста особлива увага має приділятися формуванню світогляду, кожної його складової – раціонально-логічної, емоційно-образної і аксіологічної.

Вищим навчальним закладам слід розвивати систему мотивації студентів до дослідницької діяльності, створювати належні умови для творчості. Складність завдання полягає в його комплексності, системності, двоєдності – у формуванні нового мислення як тих, хто навчає, створює й імплементує інновацію, так і тих, хто її споживає [3, с. 112].

Велике значення для перспектив ефективного мислення має критичний перегляд стереотипів, значна частина яких є або неадекватними буттєвим реаліям, або комплексні наслідки їхнього впливу мають більше недоліків, ніж переваг. Як зауважує Альфі Кон, «базова стратегія, яку ми використовуємо в спілкуванні з дітьми і підлітками, насправді хибна й небезпечна за своїми наслідками. «Зроби те – і отримаєш ось це», – ми вдаємося до подібних фраз, щоб домогтися бажаної поведінки, і часто досягаємо своєї мети, тому така тактика здається нам виправданою. Але обіцянка нагороди має лише тимчасовий ефект. Замість того, щоб задовольнятися видимим послухом, слід шукати причини, які викликали неправильну поведінку» [4, с. 417].

Висновки і пропозиції. Аналіз ієрархії змістовних пріоритетів здійсненого дослідження спонукає

до певних теоретико-праксеологічних висновків, рекомендацій і перспектив. Насамперед треба визнати, що пріоритетного значення набуває прискорений перехід до проблемно орієнтованої освіти, мета якої полягає в розвитку мотивації і самостійності, в пошуку альтернативних методів розв'язання проблем взагалі й проблем самоосвіти зокрема.

Перспективним для підвищення ефективності управлінських зусиль у сфері вищої освіти варто

також визнати «дельфійський метод», який застосовується на етапі формулювання ключових проблем і визначення оптимальних інструментів її розв'язання. Сутність цього методу полягає в узагальненні експертних оцінок, в отриманні максимально об'єктивного, комплексного й системного уявлення про стан речей, про перспективи, проблеми і виклики, притаманні освітній сфері конкретного зразка.

Список літератури:

1. Берлин И. Стремление к идеалу // Вопросы философии. – 2000. – № 5. – С. 51-62.
2. Друкер П. Посткапиталистическое общество [Текст] / П. Друкер // Новая постиндустриальная волна на западе: Антология. – М.: Academia, 1999. – С. 67-100.
3. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна [Текст] / [під заг. ред. А. С. Гальчинського, С. В. Львовичкіна, В. П. Семиноженка]. – К.: НІСД, 2004. – 261 с.
4. Кон А. Наказание наградой. Что не так со школьными оценками, системами мотивации, похвалой и прочими взятками / Альфи Кон; пер. с англ. Н. Брагиной, Е. Лалаян. – М.: Альпина Паблишер, 2017. – 760 с.
5. Мачулін В. Ф., Бойко Р. В., Шкляр Л. Є. ВАК у контексті Болонського процесу // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. 2005, № 3. – С. 4 (с. 2-6).
6. Слюсаренко О. М. Ціннісний аспект місії топ-університетів / О. М. Слюсаренко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2013. – № 1. – С. 63-70.
7. Україна у вимірі економіки знань [Текст] / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця]. – К.: Основа, 2006. – 592 с.
8. Философия и история науки управления [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://afield.org.ua/book/t_upr.html.
9. Щудло С. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis / С. Щудло. – Харків – Дрогобич: Коло, 2012. – 340 с.
10. Scott P. Recent Developments in Quality Assessment in Great Britain [Electronic Resource] / P. Scott // Changing Context of Quality Assessment. Recent Trends in Western European Higer Education / D. Westerheijden, J. Brennan, P. Maassen. – Mode of access: <http://www.prz.rzeszow.pl/pl/zn/files/2007/ZN-244.pdf>.

Воробьева О.П.

Институт высшего образования
Национальной академии педагогических наук Украины

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПРИОРИТЕТ СОВРЕМЕННОСТИ

Аннотация

Высшее образование по своей сути определяет социальную эффективность общества, перспективы его обновления и прогрессивного развития, и определяет существенные признаки современного общества. Потребность в изменениях по управлению качеством в высшем образовании обусловлена необходимостью внесения концептуальных и прикладных коррекций в динамике качества высшего образования, ведь возлагается функция предоставления качества высшего образования прогнозируемых и верифицированных признаков.

Ключевые слова: высшее образование, управление высшим образованием, качество высшего образования, социальная эффективность общества, приоритеты развития, личность как целевой ориентир образования.

Vorobyova O.P.

Institute of Higher Education
of the National Academy of Educational Sciences

MANAGEMENT OF THE HIGHER EDUCATION QUALITY AS A CONCEPTUAL PRIORITY OF THE MODERN SOCIETY

Summary

Higher education in its essence determines the social effectiveness of society, the prospects for its renewal and progressive development, and outlines the essential features of modern society. The need for changes in quality management in higher education is conditioned by the need for conceptual and applied corrections in the dynamics of the quality of higher education, since the function of providing higher education quality is predicted and verified.

Keywords: higher education, higher education management, quality of higher education, social efficiency of society, development priorities, personality as a target reference point for education.